

Svetkovina Bogojavljenja.

Liturgijska i teološka analiza

ZVONKO PAŽIN*

UDK: 264-941.2
Pregledni članak
Primljeno:
12. siječnja 2015.
Prihvaćeno:
12. ožujka 2015.

Sažetak: U prvom dijelu autor prikazuje povijesni okvir nastanka svetkovine Bogojavljenja (nastalog u sklopu procesa inkulturacije) i povijesni razvoj njegova sadržaja na Istoku i na Zapadu. U početcima se na Istoku toga dana slavilo Kristovo rođenje (pojavak), a kasnije, isključivo Isusovo krštenje. Zapad se toga dana spominje prvenstveno pohoda mudraca, ali također i kršenja Isusova, i čuda u Kani Galilejskoj.

U drugom dijelu autor analizira misne molitve ove svetkovine, mise bdjenja i mise dana, i to u drevnim izvorima i starim misalima sve do misala iz 2002. godine. Teologija ovih molitava može se svesti na dvije jake točke. Prvo, u utjelovljenom Božjem Sinu Božje se spasenje otvara ne više samo jednom narodu nego svim narodima svijeta (koje predstavljaju mudraci), što je u početcima kršćanstva bila važna poruka. Drugo, Bog Otac poslao je svoga Sina – Sunce pravde da prosvjetli svakoga čovjeka. To je ona čudesna razmjena Sin Božji od nas uzima naše čovječstvo da bi nas zaogrnuo svojim božanstvom.

Gljučne riječi: Bogojavljenje, gentes, admirabile commercium, mudraci, krštenje Isusovo, čudo u Kani Galilejskoj, Rimski misal.

Uvod

Tema ovoga rada jest svetkovina Bogojavljenja. U prvom ćemo dijelu prikazati nastanak ovoga blagdana i njegov razvoj na Istoku i na Zapadu do danas. U drugom dijelu donijet ćemo molitve mise bdjenja i mise dana ovoga blagdana u drevnim izvorima i misalima te u zadnjem, Rimskom misalu iz 2002. godine. Dat ćemo osnovne teološke naglaske spomenutih molitava.

I. POSTANAK I LITURGIJSKO SLAVLJE

Grčki naziv ovoga blagdana, *Epiphania*, ulazi i u latinski jezik. U Gelazijevu se sakramentaru ovaj blagdan naziva još

* Izv. prof. dr. sc.
Zvonko Pažin, Katolički
bogoslovni fakultet u
Đakovu Sveučilišta J. J.
Strossmayera u Osijeku,
P. Preradovića 17, p.p. 54,
31400 Đakovo, Hrvatska,
zvonko.pazin@os.t-com.hr

Theophania.¹ Rimsko-germanski pontifikal iz 10. st., osim ova dva naziva, navodi još: *Apparitio, Ostensio i Manifestatio*.² U korijenu je imena *Epiphania* glagol *epiphainô* koji znači pojaviti se, očitovati se, ali i obasjati.³ Tako u Tit 2,11 stoji: »Pojavila se (*epephanê*) doista milost Božja, spasiteljica svih ljudi.« Odgovarajuća je imenica *epiphaneia*, odnosno *epiphania*, što znači pojavak, (izvanjsko) očitovanje, objava. U Novom zavjetu ova imenica gotovo uvijek označava eshatološki Kristov pojavak: [Bog] »nas je spasio (...) po svojem naumu i milosti koja nam je dana u Kristu Isusu prije vremena vjekovječnih, a očitovana je sada *pojavkom* Spasitelja našega Krista Isusa.« (2 Tim 1, 9-10)⁴

Ne znamo točno kada se na Istoku 6. siječnja počelo slaviti Bogojavljenje – Epifanija.⁵ Ovaj datum prvi spominje Klement Aleksandrijski (+ 215.) koji govori o gnostičkoj sekti bazilidijanaca koji su toga dana slavili Isusovo rođenje i krštenje, vjerujući da se tek prigodom krštenja sjedinila u Kristu ljudska i božanska narav. Vjerojatno je to u početcima bio manji blagdan, jer ga primjerice Origen uopće ne spominje u svojem djelu protiv Celsa (oko 248).⁶ Zašto upravo 6. siječnja? Prema egipatskom računanju zimski je solsticij bio upravo 6. siječnja. Pogani su u Egiptu toga dana, prema svjedočanstvu Epifanija (+ 403.), bdjeli u čast djevice Kore koja rađa Heliosa – Boga sunca. Vjerovali su da toga dana sunce daje posebnu snagu vodama, pa su tom prigodom uzimali vodu iz fontana ili iz Nila. Prema tomu, u slavlje-

¹ Usp. L. C. MOHLBERG (ur.), *Liber sacramentorum Romanae Aeclesiae ordinis anni circuli (Sacramentarium Gelasianum)*, Casa editrice Herder – Roma, 1981. (= GeV), str. 57.-61; U ovom ćemo radu kao izvore navoditi i ove sakramentare: J. DESHUSSES (ur.), *Le sacramentaire Grégorien, 1 Le Sacramentaire, Le Supplément d'Aniane*, Fribourg, 1979. (Hadrijanova verzija = GrH; Padovanska verzija = GrP); L. C. MOHLBERG (ur.), *Sacramentarium Veronense*, Herder editrice e libreria – Roma, 1978. (= Ve); A. PAREDI (ur.), *Sacramentarium Bergomense*, Bergamo, 1962. (= Ber).

² Usp. C. VOGEL, R. ELZE, *Le pontifical Romano-germanique du dixième siècle. Le texte, 2.*, Città del Vaticano, 1963., str. 4.

³ Usp. Lk 1,79: »da obasja (*epiphantai*) one što sjede u tmini«.

⁴ U istom značenju ovu imenicu susrećemo još u: Tit 2,13; 2 Sol 2,8; 1 Tim 6,14; 2 Tim 4,1.8. Usp. R. BULTMANN, D. LÜHRMANN, *phainô*, u: G. KITTEL, G. FRIEDRICH (ur.), *Grande lessico del Nuovo testamento*, 14, stupci 833.-858., ovdje 855.-858.

⁵ Za povijest ovoga blagdana na Istoku i Zapadu usp. M. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica, 2. L'anno liturgico nella storia, nella messa – nell'ufficio*, Ancora, Milano, 1969. (fototipsko izdanje 1998.), str. 102.-114.; A. NOCENT, Il tempo della manifestazione, u: A. J. CHUPUNCO, *Anamnesis 6. L'anno liturgico*, Marietti, Genova, 1988., str. 177.-220., ovdje: 185.-191.; A. NOCENT, *Celebrare Gesù Cristo. L'anno liturgico 2. Natale, Epifania*, Cittadella editrice Assisi, 1978., str. 117.-142.; A. ADAM, *Slaviti crkvenu godinu*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2003., str. 118.-121.; B. BOTTE, *Les origines de la Noël et de l'Epiphanie*, Louvain, 1963.; V. ZAGORAC, *Krist, posvetitelj vremena*, KS, Zagreb, 1996., str. 173.-185.; D. KNIEWALD, *Liturgika*, Zagreb, 1937., str. 144.-145.

⁶ U tom odlomku Origen spominje ove kršćanske blagdane: Veliki petak, Uskrs, Duhove i nedjelju. Usp. *Contra Celsum*, VIII, 22, u: PG 11, 1550-1551

nju Bogojavljenja istoga dana kada je padao i spomenuti poganski blagdan vidimo *inkulturaciju*, postupak kojim se kršćansko otajstvo (ovdje *pojavak* Kristov) stavlja u okvir slavljenja poganskih svetkovina,⁷ čime se one potiskuju, a ostaje slavljenje kršćanskoga otajstva.⁸ U svakom slučaju Bogojavljenje se na Istoku u počecima (do konca 4. st.) slavilo kao blagdan Kristova rođenja (pojavka), ali i krštenja u Jordanu. Uskoro (oko 423.) zapadni je blagdan Božić dospio na Istok, gdje je odmah prihvaćen, vjerojatno kao ustuk arijanizmu. Nakon toga na Istoku se 25. prosinca slavilo Kristovo rođenje, poklon pastira i mudraca, a na Bogojavljenje isključivo Kristovo krštenje.⁹ Zato su se na Istoku toga dana slavila krštenja odraslih, a blagoslov vode zadržao se i onda kada više nije bilo krštenja,¹⁰ kako je to u istočnim Crkvama i danas. Danas se u Pravoslavnoj crkvi na Bogojavljenje i uvečer uoči Bogojavljenja slavi samo otajstvo Kristova krštenja, a nakon svečane liturgije blagoslivlje se voda.¹¹ Veoma je bogata služba časova na vigiliju i na sam dan Bogojavljenja. Tematika je isključivo Kristovo krštenje u Jordanu.¹²

Bogojavljenje je s Istoka prešlo na Zapad koncem 4. st. preko Španjolske.¹³ Tako sabor u Zaragozi 380. godine poznaje trotjedni post prije Bogojavljenja. Međutim, na Zapadu ovaj blagdan u počecima komemorira prvenstveno poklon mudraca novorođenom Kristu, jer predstavlja *bogojavljenje – epifaniju* Utjelovljenoga Sina Božjega svim narodima (a ne samo Židovima).¹⁴ Sv. Ambrozije uz ovaj blagdan kao

⁷ Ili općenito elemenata poganske kulture.

⁸ Prema jednoj teoriji na sličan se način Božić sredinom 4. st. u Rimu počeo slaviti 25. prosinca. Naime, u Rimu se od sredine 3. st. upravo na taj dan slavio poganski blagdan *Natalis solis invicti* (Rođendan nepobjedivoga sunca), pa su kršćani jednostavno taj datum izabrali za dan Kristova rođenja, jer je on ono »mlado sunce s visine«.

⁹ Pretpostavlja se da bi to moglo imati veze s gore spomenutim poganskim običajima vezanim uz vodu.

¹⁰ Tako primjerice svjedoči spis *Constitutiones apostolorum* (konac 4. st.): In epiphaniae festo vacent, quia in eo demonstrata est Christi divinitas, quando pater testimonium ei praebuit in baptismo, et paracletus in specie columbae ostendit eum, cui erat testimonium: *Constitutiones apostolorum*, VIII., 33,7 u: F. X. FUNK (ur.), *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, I, Paderborn, 1905., str. 541.

¹¹ To je »veliki blagoslov vode« (»veliko vodoosvećenje«), za razliku od malog blagoslova vode koje se čini bilo kojeg dana u godini. Usp. *Veliki trebnik*, Prizren, 1993., str. 417.-425. Usp. također: L. MIRKOVIĆ, *Pravoslavna liturgika ili nauka o bogoslužju Pravoslavne istočne crkve*, 2, Beograd, 1983., str. 155.-157.

¹² Usp. *Preghiere nelle grandi feste bizantine* (ur. s. Maria), Morcelliana-Brescia, 1980., str. 59.-75.

¹³ U povijesti je bila razmjerno česta pojava da su neki tipično istočni obredi dolazili u Rim zaobilazno preko Galije ili Španjolske, kao primjerice ophod na Cvjetnicu. Usp. Z. PAŽIN, *Cvjetnica – Nedjelja muke*, u: *Crkva u svijetu* 41 (2006.)1, str. 64.-81., ovdje: 65.-66.

¹⁴ Tako svjedoči Augustin. Usp. Aurelije AUGUSTIN, *Govori 1*, Služba Božja, Makarska, 1990., str. 161.-175. Jednako tako Leon Veliki i Gelazijev sakramentar.

prvi uz poklon mudraca spominje još otajstva Isusova krštenja i svadbe u Kani Galilejskoj.¹⁵ Kristovo krštenje u Jordanu kao sadržaj Bogojavljenja preneseno je iz Galije u Rim tek poslije Grgura Velikoga, u svakom slučaju ne prije 7. st. Uz krštenje Isusovo u Jordanu povezana je ideja duhovnih zaruka Krista i Crkve, te se na Bogojavljenje spominje čudo na svadbi u Kani Galilejskoj. Nadalje, kako se pretvaranje vode u vino smatralo znakom euharistije, onda se na Bogojavljenje javlja i spomen umnažanja kruha. I ovaj se događaj spominje u navedenom himnu *Illuminans altissimus*.¹⁶ Prema tomu, iako je na Zapadu na Bogojavljenje naglašeno otajstva pohoda mudraca novorođenom Isusu, ipak su u bogoslužju prisutna i druga dva otajstva: Isusovo krštenje i čudo u Kani Galilejskoj. To je vidljivo i danas u Časoslovu. Antifona evanđeoskoga hvalospjeva Jutarnje na svetkovinu Bogojavljenja glasi: »Danas je s nebeskim zaručnikom Crkva vjenčana jer u Jordanu Krist oprao njezine zločine; hrle s darima mudraci na kraljevsku svadbu, i vino što iz vode posta veseli svatove.«¹⁷ Ova je antifona grčkoga ili sirijskoga podrijetla uvedena vjerojatno od pape Sirijca Grgura III. (731.-741.).¹⁸ Slično i antifona II. večernje: »Trima čudesima proslavljen blagdan slavimo: danas zvijezda mudrace privede k jaslama; danas posta vino iz vode na svadbi; danas na Jordanu Krist primi krst od Ivana da nas spasi.«¹⁹ Ako Bogojavljenje gledamo u njegovu prvotnom značenju kao epifaniju – pojavak Sina Božjega, onda se ova tri otajstva skladno uklapaju ovaj blagdan. U poklonu mudraca liturgijska tradicija vidi *objavljivanje* Krista kao Božjega Sina svim narodima (Mt 2, 1-12); prigodom krštenja u Jordanu, Otac je *proglasio* Isusa svojim ljubljenim Sinom (Mt 3, 13-17; Mk 1, 9-11; Lk 3, 21-22), a »u Kani Gali-

¹⁵ Radi se o himnu *Illuminans altissimus* koji je sigurno njegov. Vidi: H. LIETZMANN, *Lateinische Alt-kirchliche Poesie*, Bonn, 1910., str. 11.: »Seu mystico baptisate / fluena Iordanis retro / conversa quondam tertio, / praesente sacraris die. / Seu stella partum virginis / coelo micans signaverit, / et hoc adoratum die / praesepe magos duxeris. / Vel hydriis plenis aquae / vini saporem infuderis, / hausit minister conscius, / quod ipse non impleverat.« Ovaj himan se i danas nalazi u Časoslovu ambrozijanskoga obreda.

¹⁶ »Sic quinque millibus virum / dum quinque panes dividunt, / edentium sub dentibus / in ore crescebat Cibus.«

¹⁷ Časoslov 1, KS, Zagreb, 1984., str. 395. Ista je antifona na istomu mjestu bila i u prethodnom Časoslovu: »Hodiae caelsti sponso iuncta est Ecclesia: quoniam in Iordane lavit Christus eius crimina: currum cum muneribus Magi ad regales nuptias, et ex aqua factum vino laetantur conviviae.« – *Breviarium Romanum*, Editio princeps (1568.) – fototipsko izdanje, Libreria editrice Vaticana, 1999., str. 236., br. 1210

¹⁸ Vidi: H. FRANK, *Hodie coelesti Sponso iuncta est Ecclesia. Ein Beitrag zur Geschichte und Idee des Epiphaniestes*, u: B. NEUNHEUSER (ur.), *Vom christlichen Mysterium. Gesammelte Arbeiten zum Gedächtnis von Odo Casel*, OSB, Düsseldorf, 1951., str. 192.-226.

¹⁹ Časoslov 1, KS, Zagreb, 1984., str. 402. Ista je antifona na istomu mjestu bila i u prethodnom Časoslovu: »Tribus miraculis ornatum diem sanctum colimus: hodie stella Magos duxit ad praesepe: hodie vinum ex aqua factum est ad nuptias: hodie in Iordane a Ioanne Christus baptizari voluit, ut salvaret nos.« – *Breviarium Romanum...*, str. 228., br. 1217

lejskoj, učini Isus prvo znamenje i *objavi* svoju slavu te povjerovaše u njega njegovi učenici« (Iv 2, 1-11).

U Rimu je, poput Božića, i Bogojavljenje imalo svečano noćno bdjenje (službu časova) koje je papa u bazilici sv. Petra započinjao u ponoć. Na samo Bogojavljenje bila je svečana euharistija kojoj bi opet prethodila služba časova. Između službe časova i mise bilo je poznato »skazanje« zvano *officium stellae*: trojica pjevača bi s krunama na glavama i s darovima u rukama svečano ušla u crkvu. Još je jedna osobitost vezana uz ovaj blagdan: Rimski pontifikal određuje da se toga dana nakon evanđelja svečano proglasi dan slavljenja Uskrsa i ostalih pomičnih svetkovina,²⁰ što se preporučuje i u današnjem Direktoriju.

Blagoslov vode uoči Bogojavljenja, istočnoga podrijetla, poznat je i u našim krajevima kao i u južnoj Italiji. Svjedočanstvo o tomu u nas nalazimo još u *Ritualu rimskom*, što ga je na hrvatski preveo i uredio Bartol Kašić i izdao u Rimu 1640. godine²¹. Nakon što je već napisao »sfarha« (kraj), Kašić dodaje *Blagossov od vodae, kojise cinij u nadvecerye od Vodokaerscta*.²² Istovjetan obred nalazimo i u Đakovačkom obredniku 1878. godine²³. Za opću je Crkvu ovaj blagoslov odobren tek 1890. godine, i to kao blagoslov pridržan biskupu ili njegovu delegatu, dočim u našim obrednicima nikada nije bilo toga ograničenja, nego je to činio »misnik«.

II. TEOLOGIJA MISNIH MOLITAVA

1. MISA BDJENJA

U Gelazijevu i Grgurovu sakramentaru padovanske verzije, kao i u svim misalima do 2. vatikanskog sabora, Bogojavljenje je imalo misu bdjenja i misu dana,²⁴ što je dokinuto u Misalu iz 1962. godine²⁵. Jednako latinski tipski misali iz 1970. i 1975.

²⁰ To je bilo veoma korisno u vremenima kada kalendari za puk nisu postojali. Usp. *Pontificale Romanum. Editio princeps (1595.-1596.). Edizione anastatica (fototipsko izdanje)*, Libreria editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1997., str. 544.-547. (paginacija ovoga izdanja)

²¹ Samo 26 godina nakon izlaska tipskoga obrednika 1614.!

²² *Rituale Romanum Urbani VIII Pont. Max. iussu editum, illyrica lingua*. Romae ex Typographia Sac. Congreg. de Propag. fide, MDCXL (1640). Reprint izdanje priredila Kršćanska sadašnjost i Zavod za hrvatski jezik Hrvatskoga filološkog instituta, Zagreb, 1992., str. 394.-422.

²³ *Obrednik biskupije Bosansko-djakovačke i Srijemske, izdan po naredbi preuzvišenog, presvietloga i prečastnoga gospodina Josipa Jurja Strossmayera biskupa bosansko-djakovačkoga i Srijemskoga, itd.*, Zagreb, tisak dioničke tiskare, 1878., str. 172.-193. Obred je dug: Govore se psalmi 29., 68. i 91., litanije svih svetih, slijedi zaklinjanje vode, čitanja iz Knjige brojeva i Ivanova evanđelja, dvije molitve nad solju, zaklinjanje soli te soli i vode zajedno, i pet zaključnih molitava ...

²⁴ Usp. GeV 57-60; GrP 55-57

²⁵ *Missale Romanum ex decreto sacrosancti concilii Tridentini restitutum, sumorum pontificium cura recognitum. Editio prima iuxta typicam, omae – Turonibus – Parisiis*, 1962.

godine²⁶, pa tako i hrvatski prijevodi iz 1973.²⁷ i 1980. godine²⁸ imaju samu misu dana. Najnovije, treće tipsko izdanje Rimskoga misala iz 2002. godine, ponovno uvodi misu bdjenja uz već postojeću misu dana.²⁹ Međutim, u ovom Misalu misa bdjenja nema vlastita čitanja,³⁰ što su imali svi misali do 1962. godine i što imaju sve ostale svetkovine koje imaju misu bdjenja.³¹

a) Misa bdjenja u Misalu Pija V.³²

Molitve i prvo čitanje isti su kao u misi nedjelje u osmini Božića istoga misala. Sve su molitve doslovne preuzete iz GrH, ali tematski nisu nužno vezane uz Bogojavljenje: zborna je od prve nedjelje u siječnju, darovna od jedne nedjelje u rujnu te popričesna od Cvjetnice. To se može razumjeti, uzme li se u obzir da u GrH, odakle su molitve preuzete, uopće nema mise bdjenja uoči Bogojavljenja.

(1) Zborna

Omnipotens sempiternus Deus, dirige actus nostros in beneplacito tuo: ut in nomine dilecti Filii tui mereamur bonis operibus abundare. (Bruy 761) Izvor (identičan): GrH 85.

Svemogući, vječni Bože, upravljaj našim činima kako je tebi pravo, da zavrijedimo obilovati dobrim djelima u ime ljubljenoga Sina tvoga.³³

²⁶ *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Editio typica altera*, Libreria Editrice Vaticana, 1975. (= M 1975)

²⁷ *Rimski misal. Misni obrasci*, KS, Zagreb 1973. (= M 1973)

²⁸ *Rimski misal obnovljen prema odluci Svetog ekumenskog sabora Drugog vatikanskog, a proglašen vlašću Pape Pavla VI. Drugo hrvatsko izdanje dopunjeno i popravljeno prema drugom tipskom izdanju, nalogom i odobrenjem Biskupske konferencije i potvrdom Sv. Zbora za bogoštovlje izdaje Kršćanska sadašnjost*, Zagreb, 1980.

²⁹ *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. cura recognitum*, Editio tertia, Typis Vaticanis 2002. (= M 2002), str. 173.-177. Misal još nije preveden na hrvatski.

³⁰ Tako u službenom Direktoriju stoji da se u misi bdjenja uzimaju čitanja od mise dana.

³¹ Tako, primjerice mise bdjenja za Božić, Sv. Ivana Krstitelja, Sv. Petra i Pavla, Velike Gospe imaju i svoje posebne misne obrasce i čitanja. Misal iz 2002., slično kao i za Bogojavljenje, uvodi misu bdjenja za Spasovo, ali ne i čitanja.

³² Molitve iz ovog misala navodimo prema: P. BRUYLANTS, *Les oraisons du Missel Romain. Texte et Histoire*, 2. *Orationum textus et usus juxta fontes*, Centre de Documentation et d'Information liturgiques Abbaye du Mont César, Louvain, 1952. (= Bruy)

³³ Prijevod prema: D. KNIEWALD (ur.), *Rimski misal*, Marulić, Zagreb, ⁵1944. (= Kniew), str. 65.

(2) Darovna

Concede, quaesumus, omnipotens Deus: ut oculis tuae maiestatis munus oblatum, et gratiam nobis piaae devotionis obtineat, et effectum beatae perennitatis acquirat. (Bruy 132) Izvor (identičan): GrH 718.

Podaj, molimo, svemogućí Bože, da nam žrtva, što je prinosimo očima tvoga veličanstva ishodi milost pobožne bogoljubnosti i steče učinak blažene vječnosti.³⁴

(3) Popričesna

Per huius, Domine, operationem mysterii, et vitia nostra purgentur, et iusta desideria compleantur (Bruy 813). Izvor (identičan): GrH 314.

Molimo, Gospodine, neka se djelovanjem ovog otajstva očiste naše opačine i ispune pravedne želje.³⁵

Ove su molitve općenite i po sebi ništa ne govore o otajstvu Bogojavljenja. Zborna moli za Božju pomoć da bi vjernici mogli obilovati u dobrim djelima, prema Pavlovu poticaju: »Vama pak Gospodin dao te jedni prema drugima i prema svima rasli i obilovali ljubavlju« (1 Sol 3, 12). Darovna moli za milost bogoljubnosti kao jamstva za vječnost, a popričesna općenito govori o učincima euharistijskoga otajstva: čišćenje od grijeha i ispunjenje čestitih želja. Razumljivo je, dakle, da ove molitve nisu uvrštene u misu bdjenja Misala iz 2002. godine.

b) Misa bdjenja u Misalu iz 2002. godine

(1) Zborna

Ova se molitva u Misalu iz 1975. godine³⁶ uzima u ponedjeljak nakon Bogojavljenja, dok se u M 2002. godine za taj dan uzima druga molitva.

Concede, quaesumus, Domine, tuae maiestatis splendor illustret, quo mundi huius tenebras transire valeamus, et perveniamus ad patriam claritatis aeternae. (M 2002, str. 173.)

Izvori:³⁷

Concede, quaesumus, domine, venturae festivitatis splendor inlustret, quo mundi huius tenebras carere valeamus, et perveniamus ad patriam claritatis aeternae (GeV 57; GrP 55);

³⁴ Kniew, str. 66.

³⁵ Kniew, str. 66.

³⁶ M 1975, str. 170.

³⁷ Onaj dio iz izvora, koji je doslovno prenesen u molitvu, pisan je *kosim slovima*.

Merito igitur, dilectissimi, dies iste manifestatione *Domini* consecratus specialem in toto *mundo* obtinuit dignitatem, quae in *cordibus nostris* digno debet *splendore clarescere*, ut rerum gestarum ordinem non solum credendo set etiam intelligendo veneremur. (Leon Veliki, *Govor* 32,2 u: PL 238B)³⁸

2 Kor 4,6: Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem *splendescere*, ipse illuxit in *cordibus nostris*, ad illuminationem scisientiae claritatis Dei, in facie Christi Iesu.³⁹

Heb 11,14.16: Qui enim haec dicunt, significant se *patriam* inquirere... nunc autem meliorem appetunt, id est *caelestem*.⁴⁰

Gospodine, obasjaj nam srce sjajem svoje slave da uzmognemo proći kroz tmine ovoga svijeta i stići u domovinu vječnoga svjetla.⁴¹

U ovoj se molitvi Božje spasenje snažno izražava terminima svjetlosti. To se prvo odnosi na Boga (*splendor maiestatis*): sâm »Bog je svjetlost i tame u njemu nema nikakve!« (1 Iv 1,5). Njegov jedinorođeni Sin, »Svjetlo od Svjetla« došao je na svijet da prosvijetli svakoga čovjeka (Iv 1,5),⁴² što se inicijalno događa u krštenju. Zato su u drevnoj Crkvi novokrštenike nazivali *illuminati* – *prosvijetljeni*. Upravo zbog toga su istok i izlazeće sunce od početka bili znak Krista uskrsloga, a zapad je bio znak tame i đavla.⁴³ U ozračju simbolike svjetla kreće se i ova molitva: vjernici zazivaju božansku svjetlost da bi bez straha mogli ići tminama ovog svijeta.

³⁸ S pravom je ovaj dan, posvećen Gospodnjim objavljem, postigao posebno dostojanstvo po cijelom svijetu. To očitovanje mora u našim srcima sjati dostojnim sjajem da red obistinjenoga častimo vjerom i razumijevanjem (LEON VELIKI, *Govori*, Služba Božja, Makarska, 1993., str. 281.)

³⁹ Latinski prijevod Biblije donosimo prema Novoj vulgati: *Nova vulgata Bibliorum sacrorum editio, Sacros. oecum. Concilii Vaticani II ratione habita iussu Pauli PP VI recognita, auctoritate Iohannis Pauli PP. II promulgata*, Libreria editrice Vaticana, 1979. Hrvatski: »Ta Bog koji reče: Neka iz tame svjetlost zasine! – on zasvijetli u srcima našim da nam spoznanje slave Božje zasvijetli na licu Kristovu.«

⁴⁰ »Doista, koji tako govore, jasno očituju da domovinu traže... Ali sada oni čeznu za boljom, to jest nebeskom.«

⁴¹ M 1973, str. 23*

⁴² Tako Isus veli: »Vi ste svjetlost svijeta.« (Mt 5,14)

⁴³ To je vidljivo iz obreda krštenja koji opisuje Ćiril Jeuzalemski: »Prihvaćaš, dakle, da ispruženom rukom kao nazočnome kažeš: »Odričem te se, Satana.« Želim – jer je nužno – reći zbog čega ste, to izgovarajući, stajali prema zapadu. Budući da je zapad mjesto vidljive tmine, Satana u tami posjeduje moć ukoliko je tama. Radi toga ste se, slikovito gledajući na zapad, odrekli onoga mračnoga i tamnoga prvaka. Pošto se, dakle, odrekneš Satana pogazivši svaki savez s njim, razrješuješ drevne ugovore s hadom, a otvara ti se Božji raj. On ga je zasadio na istoku. Otuda je zbog prekršaja bio otjeran naš praotac. Tomu je znamen to što si se sa Zapada okrenuo na istok, predio svjetla.« Ćiril JERUZALEMSKI, *Mistagoške kateheze I, 4*, Služba Božja, Makarska, 2005., str. 195., 198. I u današnjem redu krštenja u bizantskom obredu očuvan je običaj da se katekumen okrene zapadu dok se odriče sotone, a zatim se okrene prema istoku ispovijedajući vjeru u Krista kao »cara i Boga«. Usp. *Veliki trebnik*, Ćelije, 1958. (reprint: Prizren, 1993.), str. 12.-13.

Nadalje, u ovoj je molitvi čovjekovo spasenje opisano slikom prelaska u konačnu, vječnu *domovinu* koja je *domovina vječnoga svjetla*.⁴⁴ Molitva je nadahnuta već navedenim tekstom iz Poslanice Hebrejima: mi hodimo ovom zemljom, ali težimo za nebeskom domovinom.⁴⁵ Kršćani znaju da je sve od Boga i da treba Bogu zahvaljivati za kruh svagdanji i sve ovozemne darove, ali u isto vrijeme teže za onim dobrima koja nadvisuju ovozemaljsko: »Ako ste suuskrsli s Kristom, tražite što je gore, gdje Krist sjedi zdesna Bogu! Za onim gore težite, ne za zemaljskim!« (Kol 3,1-2). Tu konačnu, vječnu stvarnost simbolizira upravo *patria claritatis aeterne – domovina vječnoga svjetla*. Za kršćane je trajna domovina *onaj Jeruzalem gore ... on je majka naša* (Gal 4,26).⁴⁶

Ova se molitva, dakle, nadahnjuje mudracima koji su, slijedeći nebesku svjetlost, izišli iz svoje domovine i pronašli Krista Spasitelja, Svjetlost koja prosvjetljuje sve narode, a ne samo onaj Izabrani narod. Tako mudraci postaju slika Crkve sabrane iz svih naroda. Ona je, prosvijetljena svjetlom Krista Spasitelja, usmjerena prema vjećnoj domovini, gdje će po Kristu Bog biti »sve u svemu« (1 Kor 15,28).

(2) Darovna

Suscipe, quaesumus, Domine, munera nostra pro apparitione Unigeniti Filii tui et primitiis gentium dicata, ut et tibi celebretur laudatio et nobis fiat aeterna salvatio. (M 2002, str. 173.)

Izvori:

Utrumque *primitiae* pastores et magi fuerunt. (...) Christus *primitiis gentium* manifestatus (Aurelije AUGUSTIN, *Govor 204,2* u: PL 38,1038)⁴⁷

⁴⁴ I naša ovozemna domovina obilježena je svjetlošću, jer je, prema Post 1,3 – Bog prvo stvorio upravo svjetlost.

⁴⁵ Grčki je izraz *patris* (latinski *patria*) znači domovina ili pak rodni grad. Usp. O. HOFIUS, Padre, u: L. COENEN, E. BEYREUTHER, H. BIETENHARD (ur.), *Dizionario dei concetti biblici del Nuovo testamento*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1976., (= DCBNT) str. 1134.-1140. Međutim, u poznatom tekstu Fil 3,20: »Naša je pak domovina na nebesima«, u originalu stoji *politeuma*, latinski *municipatus*, ali u modernim se jezicima i ovaj izraz prevodi s »domovina« (primjerice njemački *Heimat*, talijanski *patria*). Usp. Z. PAŽIN, Nove misne molitve vazmenoga vremena u tipskom izdanju Rimskoga misala iz 2002. godine, u: *Diacovensia* 13(2005.)1, str. 141.-158.; ovdje 149.

⁴⁶ Ovim se retkom nadahnjuje i predslavlje svetkovine Svih svetih: Nobis enim hodie civitatem tuam tribuis celebrare, quae mater nostra est, caelestisque Ierusalem (...) Ad quam peregrini, per fidem accedentes, alacriter festinamus. Hrvatski prijevod Misala iz 1980. *quae mater nostra est* sasvim slobodno prevodi s »našu domovinu«.

⁴⁷ »Jednima [Židovima] i drugima [poganima] bijahu *prvine* pastiri i mudraci. (...) Krist se očitovao *poganskim prvinama* [tj. mudracima]« Aurelije AUGUSTIN, *Govori -I*, Služba Božja, Makarska, 1990., str. 174. Augustin govori o tomu kako se dva »zida« (Židovi i pogani) susreću u pravom kutu koji je Krist – zaglavni kamen.

Deus, qui intra virginalis uteri mansionem, ineffabili arte sanctum tibi carnis cubiculum condedisti, procede iam, quaesumus, placuillis et formam redime servi, quam ante secula promisisti, *ut et tibi digna caelebraetur laudatio et nobis fiat aeterna salvatio* (Rotulus iz Ravenne 38 u: Ve 1369)⁴⁸

Primi, molimo Gospodine, naše darove koje ti posvećujemo o objavljenju tvoga Jedinorođenog Sina prvinama narodâ, da tebi budu na hvalu, a nama na vječno spasenje.⁴⁹

Ova je nova molitva u drugom dijelu preuzeta iz Svitka (Rotulusa) iz Ravenne, a ključni pojam *primitia gentium* preuzet je od sv. Augustina. Molitva izriče temeljni sadržaj Bogojavljenja: otvaranje Božjega spasenja svim narodima. Mudraci su *primitia gentium* – *prvina narodâ*. U latinskom *populus/plebs* (grčki *laos*) znači narod, dok se *gens* (grčki *ethnos*)⁵⁰ obično prevodi kao puk. Međutim, u Bibliji je jasna razlika: *populus/plebs/laos* označava Božji narod, a *gentes/ethnè* su (oni drugi) narodi, pogani, dakle, ne-Židovi.⁵¹ U ovim se molitvama svjesno uzima riječ *gentes* što se odnosi na sve narode, prema onomu što reče Isus: »I doći će s istoka i zapada, sa sjevera i juga, i sjesti za stol u kraljevstvu Božjem.« (Lk 13,29)⁵² Spasenje je otvoreno ne samo Židovima, nego i svim drugim narodima. Prvine tih naroda upravo su mudraci s istoka, nepoznata roda. O tomu nadahnuto progovara Augustin u već navedenom govoru, izrečenom upravo na Bogojavljenje:

Na dan koji se naziva Kristovim rođendanom Isusa su vidjeli židovski pastiri. Na današnji su mu se dan, koji se u strogom smislu naziva Epifanija, to znači »očitovanje« – poklonili poganski mudraci. Pastirima su Krista najavili anđeli, mudracima zvijezda. Anđeli prebivaju na nebesima, zvijezde nebesa rese. Prema tomu i pastirima i mudracima »nebesa navijestiše Božju slavu« (Ps 18,2). – Jednima se i drugima rodio – »zaglavni kamen« (Ef 2,20). On – kako kaže Apostol – »dvojicu zasniva u sebi, u jednom novom čovjeku. Uspostavlja mir i obojicu mijenja po križu za Boga u jednom tijelu« (Ef 2,14-16). Što je kut ako ne spoj dvaju zidova koji dolaze iz suprotnog pravca i tu na neki način stječu

⁴⁸ Usp. još: *Hostias tibi, domine, pro nati tui filii apparitione deferimus... (GeV 64; Bruy 625) ... qui hanc sollemnitate electionis gentium primitiis consecrasti... (GrH 94)*

⁴⁹ Naš prijevod.

⁵⁰ Hebrejski *goim*.

⁵¹ Evo jasnog primjera u Lk 2,32: »Svjetlost na prosvjetljenje naroda (*ethnôn, gentium*) i slavu puka (*laou-plebis*) svoga izraelskoga«. Usp. H. BIETENHARD, Popolo u: *DCBNT*, str. 1315.-1330.

⁵² Kasnije se u crkvenoj terminologiji javlja i pojam *paganus* (od *pagus* – selo), što izvorno znači *seljak, seljački, neobrazovan*. Naime, u prvim se stoljećima kršćanstvo širilo uglavnom po gradovima, dok sela nisu bila zahvaćena. Zato su ti seljaci – *pagani*, bili nekršćani, dakle, pogani. Zbog toga u hrvatskom prijevodu Biblije koji put grčki *ethnos* (*ne-Židov*) biva preveden s »poganin«.

»poljubac mira«? Obrežanje i neobrežanje – Židovi i pogani – međusobno bijahu neprijateljski. To je radi onoga dvoje što između njih bi različito i suprotno. Na jednoj je strani štovanje jednoga pravoga Boga, a na drugoj čašćenje mnogih i lažnih bogova. Budući da su Židovi bili »blizu« (Ef 2, 13), a pogani »daleko« (Ef 2,13) jedne je i druge sebi doveo. Krist je »jedne i druge izmijenio u jednom tijelu za Boga« (Ef 2,16). Isti Apostol u nastavku dodaje: »Križem je u sebi uništio neprijateljstva« (Ef 2,16). Također veli: »Došavši, navijestio je mir vama koji bijaste daleko i mir onima koji su blizu. Po njemu naime obojica imamo u jednom Duhu pristup Ocu.« (Ef 2,18) Gledajte: zar nije pokazao i dva zida što dolaze iz suprotnosti neprijateljstva i zaglavni kamen – Gospodina Isusa – kojemu jedni i drugi iz različitosti pristupiše? U Kristu su se složile obje strane – oni koji su u nj povjerovali od Židova i od pogana. Kao da je obojima rečeno: Pristupite mu i vi iz blizine i vi iz daljine. Rasvijetlite se i »vaša se lice ne će crvenjeti« (Ps 33,6). Piše: »Evo, na Sion stavljam zaglavni kamen, odabrani, skupocjeni. Tko bude u nj vjerovao, ne će se smesti« (1 Pt 2,6). Oni koji su odovud i odonud čuli i poslušali – jedni i drugi – dođoše. Odražavali su mir i okončali neprijateljstva. Jednima i drugima bijahu *prvine* pastiri i mudraci. U njima je »vol počeo spoznavati vlasnika i magarac jasje svoga gospodara« (Iz 1,3). Rogata životinja potječe od Židova. Tu se Kristu spremahu križni rogovi. Od pogana je dugouho blašče. Kazano je: »Služio mi je narod koji nisam poznavao. Kroz slušanje me je uha poslušao.« (Ps 17,45) Sam posjednik vola i gospodar magarca ležaše u jaslama. I jednom i drugom davaše zajedničku hranu. Mir je dakle došao onima koji su bili »daleko« i onima što bijahu »blizu«. Izraelski su pastiri – zatekavši se blizu – došli Kristu istog dana kad se rodio. Vidjeli su i radovali su se. Mudraci su pogani. Zatekli su se daleko. Već ih je broj dana dijelio od onoga koji se rodio. Danas su stigli. Našli su i poklonili se. Trebalo je, dakle, da mi – Crva što se skuplja od pogana – proslavu ovoga dana kad se Krist očitovao *poganskim prvinama* pripojimo svetkovanju dana kad se rodio od Židova i da udvojenom svečanošću čuvamo uspomenu na toliko otajstvo.⁵³

Drugo što bismo htjeli naglasiti jest *tibi celebretur laudatio – nobis aeterna salvatio*: ono čime Boga slavimo u euharistiji nama je na vječno spasenje. U ovom je izrazu, dakle, sadržan temelj kršćanskoga nauka o euharistiji: euharistijsko slavlje jest euharistija – davanje slave Bogu, ali u isto vrijeme u njoj i po njoj se ostvaruje Kristovo vazmeno otajstvo po kojemu se spašavamo.

⁵³ Aurelije AUGUSTIN, *Govori -1, (Govor 204, 2-3)*, Služba Božja, Makarska, 1990., str. 173.-174.

(3) Popričesna

Sacra alimonia renovati, tuam, Domine, misericordiam deprecamur, ut semper in mentibus nostris tuae appareat stella iustitiae et noster in tua sit confessione thesaurus. (M 2002, str. 174.)

Izvori:

Prvi dio je novosastavljen⁵⁴, a drugi je preuzet iz Gelazijeva sakramentara:

Omnipotens sempiternus deus, qui verbi tui incarnationem praeclari testimonio sideris indicasti, quod videntes magi oblatis maiestatem tuam muneribus adorarent: concede, ut semper in mentibus nostris tuae appareat stella iustitiae et noster in tua sit confessione thesaurus. (GeV 61)⁵⁵

Et orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiae et sanitas in pennis eius. (Mal 3,20)⁵⁶

Obnovljeni svetom hranom, milosrđe tvoje molimo, Gospodine, da u našim srcima uvijek sjaji zvijezda tvoje pravde, a naše blago [koje ti darujemo] bude u tomu da ispovijedamo tebe.⁵⁷

I ovdje izranja tema svjetlosti (*stella iustitiae*). Mudraci su vidjeli zvijezdu na istoku i donijeli su darove. Za razliku od njih, mi molimo da zvijezda Božje pravde uvijek svijetli ne više na istoku – nego u našoj duši, a naš će najbolji dar biti da zajedno s pastirima i mudracima ispovjedimo vjeru u Boga i poklonimo mu se. Ovdje je vjera još više izražena u tomu da u malenom nezaštićenom djetetu »spoznajemo Boga«. ⁵⁸ Molitva naučava da svaki dar koji Bogu prinosimo – pa i onaj euharistijski – treba imati utemeljenje u vjeri. U izvornoj je molitvi (GeV 61) ovaj paralelizam bolje naglašen: mudraci su po zvijezdi spoznali veličanstvo Božje riječi i poklonili se, dok vjernici mole da u njihovu srcu zasja zvijezda pravednosti a da njihovi darovi budu ispovijest vjere.⁵⁹

⁵⁴ Za prvi dio usp. Repleti *alimonia* caelesti et spiritali poculo recreati... (GeV 872); Repleti cibo spiritali *alimoniae* supplices te *depraecamur*... (GeV 1124)

⁵⁵ Prava je šteta da ova molitva u cijelosti nije preuzeta u M 2002, kao što je nema u cijelom M 2002. Naime, anamneza je veoma bogata i lijepo sročena. U našoj je molitvi – prema M 2002 – umjesto izvorne anamneze ubačeno pomalo stereotipno: *Sacra alimonia renovati, tuam misericordiam deprecamur*...

⁵⁶ »A vama, koji se Imena moga bojite, sunce će pravde ogranuti sa zdravljem u zrakama.«

⁵⁷ Naš prijevod.

⁵⁸ Usp. Božićno predslavlje.

⁵⁹ Glede čitanja na misi bdjenja, čini nam se da bi bilo dobro da se odnose na otajstvo Božjega pohoda svim narodima, a ne na druga dva otajstva. Naime, sljedeće nedjelje slavi se krštenje Gospodinovo,

3. Misa dana

Misa dana identična je u M 1975. i M 2002.

a) Zborna

Zborna molitva identična je u Misalu Pija V. i Pavla VI.

Deus, qui hodierna die Unigenitum tuum gentibus stella duce revelasti: concede propitius; ut, qui iam te ex fide cognovimus, usque ad contemplandam speciem tuae celsitudinis perducamur. (M 1975., 167; M 2002., 175)

Izvori (identični): Bruy 351; GrH 87; Ber 193

Usp. još: ... quatenus usque ad *contemplandum speciem*... (Grgur VELIKI, *Moralia* u: PL 75,927D)

Gospodine,⁶⁰ ti si na današnji dan po zvijezdi prethodnici objavio narodima svoga Jedinorođenca. Mi smo te već upoznali po vjeri, pa daj, molimo te: privedi nas gledanju svoje uzvišene krasote.⁶¹

I ovdje se ponavljaju dvije već spomenute tematike: objava Božje milosti drugim narodima (*gentibus*), te Božje spasenje – u Kristu – izraženo simbolikom svjetlosti (*stella duce*). Molitva, nadalje, naglašava bitnu ulogu kršćanskih otajstava. Bog je po zvijezdi prethodnici objavio svoju slavu poganskim narodima (koje predstavljaju mudraci), a današnji narod Božji, Crkva, Spasitelja je već vjerom upoznala te moli da lice Božje jednoga dana gledaju u vječnosti. Mudraci su vidjeli Sina Božjega u tijelu, a vjernici imaju vidjeti samo lice Božje po otajstvima koja slave.

b) Darovna

I ova je molitva identična u Misalu Pija V. i Pavla VI.

Ecclesiae tuae, quaesumus, Domine, dona propitius intuere: quibus non iam aurum, thus et myrrha profertur; sed quod eisdem muneribus declaratur, immolatur et sumitur, Iesus Christus. (M 1975 167; M 2002 175)

Gospodine, neka ti budu mili darovi tvoje Crkve. To nije zlato, tamjan i smirna, nego se danas prinosi i za hranu daje Isus Krist, kojega ti darovi označuju.⁶²

a u godini »C« već sljedeće nedjelje, druge kroz godinu, čita se evanđelje o čudu i Kani Galilejskoj. U tomu smislu bi se mogla uzeti, primjerice, ova čitanja: Iz 35,1-10 (»Evo Boga vašega ... on sâm hita da vas spasi.«); 1 Iv 3,1-2 («Djeca se Božja zovemo i jesmo.»); Mt 8,5-13 (»Mnogi će s istoka i zapada doći i sjesti za stol.«)

⁶⁰ Zaziv je, naravno, trebalo prevesti s »Bože«.

⁶¹ M 1973., str. 21*

⁶² *Nedjeljni i blagdanski misal za narod*, KS, Zagreb, 1992., str. 46.

Izvori:

Ecclesiae tuae, quaesumus, Domine, dona propitius intueri: quibus non iam aurum, thus et myrrha profertur; sed quod eisdem muneribus declaratur, immolatur et sumitur, Iesus Christus Filius tuus Dominus noster. (Bruy 515)

Ecclesiae tuae, quaesumus, domine, dona propitius intueri, quibus non iam aurum, thus et murra profertur, sed hisdem muneribus declaratur, immolatur et sumitur. (GrH 88)

Molitva naglašava veću otajstvenost misnoga slavlja od onoga događaja kada su mudraci pohodili Isusa. Oni su Isusu darovali zlato, tamjan i smirnu, što označava Kristovo kraljevsku i božansku čast, te njegovu spasonosnu žrtvu. Vjernici, naprotiv, u euharistiji Bogu prinose samoga Krista, koji postaje i dar, i hrana. Tako liturgija ponazočuje i nadvisuje ono isto otajstvo spasenja najavljeno po mudracima.

c) Predslovlje

Dva su izvora sada važećega predslovlja. Prvi je dio uzet iz Veronskoga sakramentara, a drugi iz Misala Pija V.

Quia ipsum in Christo salutis nostrae mysterium hodie ad lumen gentium revelasti, et, cum in substantia nostrae mortalitatis apparuit, nova nos immortalitatis eius gloria reparasti. (M 1975 398; M 2002 176)

Izvori:

(1) Prvi

Vere dignum: hoc praesertim die, quo ipsum salutis nostrae sacramentum in lucem gentium revelasti, et ab uteri virginalis arcano ineffabili editione promisti... (Ve 1247)⁶³

(2) Drugi

Quia, cum Unigenitus tuus in substantia nostrae mortalitatis apparuit, nova cum immortalitatis suae luce reparavit (Bruy 1184)

Vere dignum: quia cum unigenitus tuus in substantiae nostrae mortalitatis apparuit, in novam nos immortalitatis suae lucem reparavit: per quem laudant angeli. (GeV 59; GrH 89)

⁶³ Usp. još: ... *lumen* ad revelationem gentium et gloriam plebis tuae Israel (Lk 2,32).

Ti si danas otajstvo našega spasenja u Kristu objavio svim narodima na prosvjetljenje: kad se on pojavio u našem smrtnom tijelu, novom si nas slavom njegove besmrtnosti obnovio.⁶⁴

U otajstvu Bogojavljenja ostvaruje se ono što je prorokovao Šimun: Krist je »svjetlost na prosvjetljenje naroda (*ethnôn /gentium*) i slavu puka (*laou/plebis*) tvoga Izraelskoga« (Lk 2,32). U Kristu Bog daruje svim narodima i više nego što je nekoć imao Izabrani narod i to prema onoj božičnoj temi *admirabile commercium*: Sin se Božji pojavio u našem smrtnom tijelu, da bi nas obnovio slavom svoje besmrtnosti, tj. učinio dionicima svoje božanske naravi. Ta čudesna stvarnost pjesnički je izrečena u poznatoj antifoni koja se danas govori na Prvoj i Drugoj večernjoj svetkovine Svete Bogorodice (Nova godina), a prije se uzimala za Obrezanje Gospodinovo (Osminu Božića), Bogojavljenje i Svijećnicu:

O admirabile commercium! Creator generis humani, animatum corpus sumens, de Virgine nasci dignatus est: et procedens homo sine semine, largitus est nobis suam Deitatem.⁶⁵

O čudesne zamjene! Stvoritelj roda ljudskoga uzeo je tijelo i udostojao se roditi od Djevice; bez sjemena postea čovjekom i obdara nas svojim božanstvom!⁶⁶

To je čudesno otajstvo. Radi se o razmjeni, o pravoj trgovini. Mi smo Sinu Božjem od vječnosti »dali« svoje čovječstvo, a on je nama za uzvrat dao svoje božanstvo. Tako smo u punom i pravom smislu »zajedničari božanske naravi« (2 Pt 1, 4).

Tu čudesnu stvarnost ovako prireče Leon Veliki:

(Sin Božji) došao je na ovaj svijet s neba kao bogati i milosrdni trgovac. Čudnom je trgovinom utanačio razmjenu. Uzeo je naše, a darovao svoje. Za pogrdu je dao čast, za boli zdravlje i život za smrt.⁶⁷

⁶⁴ *Rimski misal... Misni obrasci*, KS, Zagreb, 1973., str. 245*

⁶⁵ *Breviarium Romanum...*, str. 208., 220., 710. Ovu antifonu, koju služba časova bazilike sv. Petra nije poznavala, istočnjačkoga podrijetla i snažnoga marijanskog značaja, pjevao je Papa u bazilici Sveta Marija Velika i ona je prešla u kasnije službe časova, do danas. Inače, pojam *commercium* u ovom smislu prvi puta susrećemo kod Ireneja Lionskoga, a kasnije kod Augustina, a osobito kod Leona velikoga. Usp. M. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica, 2. L'anno liturgico nella storia, nella messa - nell'ufficio*, str. 85.

⁶⁶ *Božanski časoslov obnovljen prema odluci svetoga ekumenskog sabora II. vatikanskog, a proglašen vlašću pape Pavla VI. Časoslov rimskoga obreda*, KS, Zagreb, 1984., str. 337. i 347.

⁶⁷ LEON VELIKI, *Govori*, 54, 4 (Cvjetnica, 5. 4. 442.), Marijan Mandac (ur.), Služba Božja, Makarska, 1993., str. 349. Latinski: »Venerat enim in hunc mundum dives adque misericors negotiator e caelis, et communicatione mirabili inierat commercium salutare, nostra accipiens, et sua tribuens, pro contumeliis honorem, pro doloribus salutem, pro morte dans vitam« (= PL 54,321).

Tu predivnu i velebnu tajnu našega spasenja drevne ikone izražavaju simbolikom boja: Krist se redovito slika u plavoj haljini koja je, naravno znak neba, tj. njegove božanske naravi, a plašt kojim je zaogrnut crvene je boje (znak čovještva, znak zemlje). Hoće se reći da se Sin Božji zaodjenuo našim čovještvom. S duge strane, i drevnim ikonama svi se svetcu slikaju obratnim bojama: crvena haljina i plavi plašt: mi slabi ljudi zaogrnuti smo Kristovim božanstvom.

d) Popričesna

(1) Misal Pija V.

Praesta, quaesumus, omnipotens Deus: ut quae solemni celebramus officio, purificatae mentis intelligentia consequamur.

Izvori (identični): Bruy 862; GrH 91⁶⁸

Podaj, molimo, svemoguću Bože, da naša očišćena duša shvati svete tajne, što ih svečano slavimo, i dostigne njihov učinak.⁶⁹

Ovo je tipična popričesna molitva: otajstva, koja su proslavili, vjernicima pomažu da očišćene duše razumom shvate. Iako se i u Grgurovu sakramentaru ova molitva uzimala na Bogojavljenje, po svojem sadržaju ne odražava otajstvo Bogojavljenja.

(2) Misal Pavla VI.

Caelesti lumine, quaesumus, Domine, semper et ubique nos praeveni, ut mysterium, cuius nos participes esse voluisti, et puro cernamus intuitu, et digno percipiamus affectu. (M 1975 167; M 2002 177)

Izvori (identični): GeV 67; GrH 459⁷⁰

Gospodine, predvodi nas uvijek i svuda svojom nebeskom svjetlošću. Htio si da sudjelujemo u ovom tvom otajstvu; molimo te, da ga uvijek motrimo čistim duhom i primamo odanim srcem.⁷¹

U ovom je primjeru vidljiv kvalitetan rad priređivača važećega misala. Umjesto stereotipne popričesne molitve iz Grgurova sakramentara, pronađen je biser: popričesna molitva na Bogojavljenje u Gelazijevu sakramentaru. Bog nas pohodi svojom svjetlošću (koja je Krist). On nam daje da budemo dionici svetih otajstava. To se odnosi na pričest vjernika, ali znači također da smo mi dionici Kristova vazmenog

⁶⁸ U GrH umjesto *intelligentia* stoji *intelligentiam*.

⁶⁹ Kniew, str. 71.

⁷⁰ U izvorima umjesto *affectu* stoji *effectu*.

⁷¹ *Rimski misal... Misni obrasci*, KS, Zagreb, 1973., str. 22.*

otajstava, kako veli Pavao: »S njime [Kristom] suukopani u krštenju, u njemu ste i suuskrsli po vjeri.« (Kol 2, 12) Suobličavanje Kristu, započeto u krštenju, ostvaruje se na poseban način u euharistijskoj gozbi.

Zaključak

Od svih blagdana u kršćanskom kalendaru Bogojavljenje, koje se slavi 6. siječnja, doživjelo je najveće promjene od svoga postanka do danas, i na Istoku, i na Zapadu. Po svom postanku, sredinom 4. stoljeća, ova je istočna svetkovina na početku slavila rođenje Sina Božjega u tijelu (»pojavak«), i to vjerojatno kao rezultat inkulturacije, jer su upravo toga dana, kada je padao zimski solsticij po egipatskom računanju, pogani slavili rađanje Heliosa – boga Sunca. Kada je Božić sa Zapada došao na Istok, na Istoku se na Bogojavljenje počelo slaviti isključivo Isusovo krštenje, dok se toga dana na Zapadu slavi prvenstveno pohod mudraca, ali također i druga dva otajstva: Isusovo krštenje i čudo u Kani Galilejskoj. I na Zapadu i na Istoku razvila se bogata liturgija ove svetkovine.

U Rimskom je misalu postojala je misa bdjenja i danja misa. Nakon što je misa bdjenja 1962. godine dokinuta, ponovno je uspostavljena u Misalu iz 2002. godine. Misne su molitve veoma stare, sastavljene na osnovu drevnih izvora. Iz teološke poruke ovih molitava izdvajamo snažnu poruku da je Kristov pojavak usmjeren prema svim (poganskim) narodima (*gentes*), a ne samo prema Izabranom narodu. U molitvama se, osim toga, iščitava tipična božićna teologija: Božji Sin jest svjetlost (*splendor; stella iustitiae; lumen gentium*) koja prosvjetljuje čovjeka (*corda nostra illustret; in mentibus nostris apparet stella iustitiae*), po čemu postajemo dionici nebeske domovine. Taj se božićni nauk najbolje razabire u predslavlju došašća: Božje je otajstvo spasenja u Kristu svjetlost naroda: *cum [Christus] in substantiae nostrae mortalitatis apparuit, nova nos immortalitatis eius gloria reparasti – kad se Krist pojavio u našem smrtnom tijelu, novom si nas nadom svoje besmrtnosti obnovio*. To je ona čudesna razmjena – toliko tipična za božićno otajstvo – Sin Božji je od nas uzео našu ljudsku narav, da bi nas obdario svojim božanstvom.

THE FEAST OF THE EPIPHANY. A LITURGICAL AND THEOLOGICAL ANALYSIS

Zvonko Pažin*

Summary

In the first part, the author presents the historical framework behind the feast of the Epiphany (created in the process of inculturation) and the historical development of its contents in the East and the West. In the beginning, the East on that day celebrated the birth of Christ (»manifestation«, »appearance«), and later, exclusively the baptism of Jesus. The West on that day primarily remembers the visitation of the Three Magi, but also the Baptism of Jesus and his miracle in Cana of Galilee.

In the second part, the author analyzes the mass prayers of the Feast, from the vigil mass and the day mass, in ancient sources and old missals until the missal of 2002. The theology of these prayers can be reduced to two strong points. First, the Incarnate Son of God opens God's salvation no longer only to one people but to all the nations of the world (represented by the Magi), which was an important message in the beginnings of Christianity. Second, God the Father has sent his Son – the Sun of Justice to enlighten every man. It is that wonderful exchange where the Son of God takes from us our humanity to dress us up in His divinity.

Keywords: *Epiphany, gentes, admirabile commercium, the Magi, the baptism of Jesus, the miracle in Cana of Galilee, Roman Missal.*

* Izv. prof. dr. sc. Zvonko Pažin, Catholic Faculty of Theology in Đakovo, J. J. Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, p.p. 54, 31400 Đakovo, Croatia, zvonko.pazin@os.t-com.hr